

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การรับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนของเกษตรกรในหมู่บ้าน
โครงการพัฒนาป่าชุมชน จังหวัดขอนแก่น มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา

1. การรับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนของเกษตรกร ในหมู่บ้านโครงการพัฒนาป่าชุมชนในด้านเนื้อหาสารนิเทศที่เกษตรกรได้รับ แหล่งที่รับสารนิเทศ และพฤติกรรมการรับสารนิเทศ ตลอดจนปัญหาในการรับสารนิเทศ
2. ความสัมพันธ์ระหว่างการรับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชน กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาป่าชุมชน

โดยมีสมมุติฐานการวิจัย ดังนี้

1. เกษตรกรรับสารนิเทศด้านการจัดการป่าชุมชน มากกว่าสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนด้านอื่น โดยได้รับจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมป่าไม้
2. ปัญหาในการรับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนของเกษตรกร คือ ไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมที่เผยแพร่สารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชน
3. เกษตรกรที่รับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนในระดับมาก มีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชุมชนในระดับมาก

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ เครื่องมือที่ใช้คือแบบสัมภาษณ์ โดยสุ่มตัวอย่างสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรในหมู่บ้านโครงการพัฒนาป่าชุมชนจำนวน 15 หมู่บ้านใน 5 อำเภอของจังหวัดขอนแก่น ปรากฏว่า สามารถเก็บข้อมูลได้ครบตามจำนวนที่กำหนดไว้คือ 336 คน คิดเป็นร้อยละ 100.0

สรุปและอภิปรายผล

1. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับเกษตรกรในหมู่บ้านโครงการพัฒนาป่าชุมชน

ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นเกษตรกรในหมู่บ้านโครงการพัฒนาป่าชุมชน จังหวัดขอนแก่น ใน 5 อำเภอ คือ อำเภอภูเวียงจำนวน 169 ราย อำเภอหนองสูงห้อง 72 ราย อำเภอชนบท 64 ราย อำเภอหนองเรือ 18 ราย และอำเภอกระนวน 13 ราย โดยกระจายอยู่ในหมู่บ้านต่าง ๆ รวมทั้งสิ้น 15 หมู่บ้าน รวมทั้งสิ้นจำนวน 336 ราย คิดเป็นร้อยละ 100.0 ของกลุ่มตัวอย่างตามที่กำหนดไว้ทั้งหมด

ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรมีอายุเฉลี่ย 47.5 ปี และส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 85.1) และส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลักโดยการทำนา (ร้อยละ 93.2) เกษตรกรจำนวนสูงสุดมีรายได้น้อยกว่า 10,000 บาทต่อปี (ร้อยละ 48.5) ส่วนการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนใกล้กับหมู่บ้าน พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์จากป่าถึงร้อยละ 68.2

2. การรับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนของเกษตรกร

ในการศึกษาการรับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนของเกษตรกรนั้น จะศึกษาทั้งระดับการรับสารนิเทศและค่าเฉลี่ยในการรับสารนิเทศในแต่ละด้าน ได้แก่ เนื้อหาสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชน แหล่งสารนิเทศที่ได้รับ พฤติกรรมการเปิดรับสารนิเทศจากสื่อ และปัญหาในการรับสารนิเทศของเกษตรกร ผลการศึกษารูปได้ดังต่อไปนี้

2.1 เนื้อหาสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนที่เกษตรกรได้รับ

ในการศึกษาเนื้อหาสารนิเทศที่เกษตรกรได้รับนั้น พบว่า เกษตรกรได้รับเนื้อหาสารนิเทศทั้งสิ้น 335 คน ส่วนผลการศึกษาในแต่ละเนื้อหา พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 97.3 ได้รับเนื้อหาทางด้านการอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ โดยได้รับในระดับปานกลาง ($\bar{X}=2.82$) รองลงมาคือ ร้อยละ 96.7 ได้รับเนื้อหาทางด้านการจัดการป่าชุมชน โดยได้รับในระดับน้อย ($\bar{X}=2.17$) และเกษตรกรจำนวนน้อยที่สุดร้อยละ 69.9 ได้รับเนื้อหาทางด้านการใช้ที่ดินป่าไม้ตามกระบวนการวนเกษตร โดยได้รับในระดับน้อยที่สุด ($\bar{X}=1.49$) (ดังตารางที่ 11)

และเมื่อวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยของการรับสารนิเทศในแต่ละเนื้อหาย่อย สรุปได้ว่า เนื้อหาสารนิเทศที่เกษตรกรได้รับสูงสุดอยู่ในระดับปานกลางมีทั้งหมด 11 เรื่อง ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์สัตว์ป่า ($\bar{X}=3.00$) การอนุรักษ์พืชพรรณป่า ($\bar{X}=2.98$) การใช้

ประโยชน์และผลผลิตจากป่าชุมชน ($\bar{X} = 2.93$) การดูแลรักษาป่าชุมชน ($\bar{X} = 2.90$) การอนุรักษ์แหล่งซับน้ำ ($\bar{X} = 2.90$) การสร้างแนวกันลม ($\bar{X} = 2.88$) วนเกษตรแบบไม่ยืนต้นในไร่นา ($\bar{X} = 2.65$) กฎหมายป่าไม้ ($\bar{X} = 2.60$) วนเกษตรแบบปลูกไม้ต่างระดับ ($\bar{X} = 2.56$) การบริหารผลผลิตเกี่ยวกับป่าชุมชน ($\bar{X} = 2.55$) วนเกษตรแบบสวนหลังบ้าน ($\bar{X} = 2.52$) และประเภทของป่าชุมชน ($\bar{X} = 2.51$) นอกนั้นได้รับในระดับน้อยจำนวน 7 เรื่อง โดยเนื้อที่ได้รับต่ำที่สุด คือ เนื้อหาเกี่ยวกับวนเกษตรแบบป่าไม้-ประมง ($\bar{X} = 2.51$)

ดังนั้นจากสมมุติฐานข้อที่หนึ่งที่ตั้งไว้ว่า เกษตรกรได้รับเนื้อหาสาระนิเทศด้านการจัดการป่าชุมชนมากกว่าด้านอื่นนั้น จึงไม่เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ แต่ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรได้รับสาระนิเทศด้านการอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าด้านอื่น โดยได้รับในระดับปานกลาง ส่วนสาระนิเทศด้านการจัดการป่าชุมชนนั้น เกษตรกรได้รับในระดับน้อย ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจาก ในปัจจุบันจะสังเกตได้ว่าเรื่องราวเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติเป็นเรื่องที่กล่าวถึงกันมาก มีการรณรงค์ผ่านสื่อต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะในสื่อโทรทัศน์ ในขณะที่เรื่องราวเกี่ยวกับป่าชุมชน เป็นเรื่องราวที่เฉพาะกลุ่มเฉพาะด้านมากกว่า จะไม่ค่อยพบเห็นจากสื่อโดยทั่วไปมากนัก นอกจากการเผยแพร่ของบุคคลและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเท่านั้น ซึ่งอาจมีข้อจำกัดเกี่ยวกับงบประมาณและบุคลากร เกษตรกรจึงได้รับเนื้อหาด้านการจัดการป่าชุมชน น้อยกว่าเนื้อหาด้านการอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาระดับการรับสาระนิเทศในแต่ละเนื้อหาย่อย พบข้อสังเกตที่น่าสนใจดังนี้

1. เนื้อหาด้านการอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า เนื้อหาที่เกษตรกรได้รับที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การอนุรักษ์สัตว์ป่า ($\bar{X} = 3.00$) ซึ่งค่าเฉลี่ยใกล้เคียงกันกับเนื้อหาด้านการอนุรักษ์พืชพรรณป่า ($\bar{X} = 2.98$) อันเป็นเนื้อหาที่เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับ (ร้อยละ 97.9) ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะในปัจจุบันมีการรณรงค์ทางด้านอนุรักษ์สัตว์ป่า เช่น การห้ามล่าสัตว์ กฎหมายคุ้มครองสัตว์ป่า การจับสัตว์มาขาย เป็นต้น มากกว่าการรณรงค์เกี่ยวกับพืชพรรณป่า เช่น การห้ามเก็บของป่า พันธุ์ไม้ป่าต่าง ๆ เป็นต้น จึงพบเห็นสารนิเทศดังกล่าวได้ง่ายกว่า นอกจากผลการวิจัยยังพบว่า เกษตรกรได้รับสารนิเทศเกี่ยวกับกฎหมายป่าไม้ในระดับที่ต่ำกว่าเนื้อหาอื่น ๆ ($\bar{X} = 2.60$) ดังนั้นจึงควรที่พิจารณาเผยแพร่สารนิเทศด้านนี้ให้มากขึ้น (ดังตารางที่ 12)

2. เนื้อหาทางด้านการจัดการป่าชุมชน พบว่า เกษตรกรได้รับเนื้อหาการจัดการป่าชุมชนในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.17$) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สิทธิชัย เสรีสง

แสง (2535) ปรีดา อุยตระกูล และคนอื่น ๆ (2533) และสุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ (2535) ซึ่งต่างก็พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับงานด้านป่าชุมชนในระดับต่ำ และขาดประสบการณ์ในการดำเนินงานป่าชุมชน จึงควรเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ให้เกิดความเข้าใจในหลักการและแนวทางเกี่ยวกับการดำเนินงานป่าชุมชนให้มากขึ้น

เมื่อพิจารณาในแต่ละเนื้อหาย่อยทางด้านจัดการป่าชุมชน พบว่า เนื้อหาที่เกษตรกรได้รับที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การใช้ประโยชน์และผลผลิตจากป่าชุมชน ($\bar{X} = 2.93$) ซึ่งสูงกว่าเนื้อหาเกี่ยวกับประเภทของป่าชุมชน ($\bar{X} = 2.51$) อันเป็นเนื้อหาที่เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับ (ร้อยละ 92.6) ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจาก เนื้อหาดังกล่าวเป็นหลักในการดำเนินงานโครงการพัฒนาป่าชุมชนที่จะเอื้อประโยชน์ให้กับคนในหมู่บ้านมากที่สุด ซึ่งจะทำให้เกษตรกรเข้าใจในหลักการ ลักษณะการดำเนินงาน และผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการพัฒนาป่าชุมชน ดังนั้นจึงได้รับการเผยแพร่มากกว่าเนื้อหาเกี่ยวกับประเภทของป่าชุมชน ซึ่งจากการสัมภาษณ์เกษตรกร พบว่า ส่วนใหญ่เกษตรกรรู้จักคุ้นเคยกับป่าที่ใกล้กับชุมชนของตนดีว่าเป็นประเภทใด อาทิ ป่าปูด้า ป่าโคก ป่าโรงเรียน เป็นต้น จึงไม่จำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมในเรื่องนี้นี้นัก แต่ควรที่จะส่งเสริมเนื้อหาดังต่อไปนี้ให้มากขึ้น ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับความหมายของป่าชุมชน และการเพาะชำกล้าไม้ เนื่องจากเกษตรกรได้รับในต่ำกว่าเนื้อหาอื่น ($\bar{X} = 2.46$ และ $\bar{X} = 2.44$) (ดังตารางที่ 13)

3. เนื้อหาทางด้านการใช้ที่ดินตามกระบวนการวนเกษตร พบว่า เกษตรกรได้รับในระดับน้อยที่สุด ($\bar{X} = 1.49$) สาเหตุที่มีการรับน้อยกว่าด้านอื่นนั้นอาจเป็นเพราะเป็นเรื่องใหม่ที่พึงจะได้รับการส่งเสริมเมื่อไม่นานมานี้ (ประสิทธิ์ หาญชาญเลิศ, 2537) เกษตรกรจึงไม่ค่อยรู้จัก ซึ่งพบว่าบางรายนั้นแทบไม่เคยได้ยินคำว่าวนเกษตรมาก่อนเลย ดังนั้นจึงควรให้ความสนใจในการเผยแพร่สารนิเทศทางด้านนี้ให้มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื้อหาเกี่ยวกับความหมายของวนเกษตร วนเกษตรแบบปลูกพืชสลับแนว วนเกษตรแบบกสิกรรม-ป่าไม้-ปศุสัตว์ วนเกษตรระบบป่าไม้-ปศุสัตว์ และวนเกษตรระบบป่าไม้-ประมง ซึ่งผลการวิจัยพบว่าเป็นเนื้อหาที่เกษตรกรได้รับในระดับน้อยแทบทั้งสิ้น (ดังตารางที่ 14)

2.2 แหล่งสารนิเทศที่ได้รับ

ในการศึกษาแหล่งสารนิเทศที่เกษตรกรได้รับนั้น ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรได้รับสารนิเทศทั้งสิ้น 332 คน ส่วนผลการรับสารนิเทศในแต่ละแหล่ง พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 99.7) ได้รับสารนิเทศจากแหล่งสารนิเทศบุคคล โดยได้รับในระดับน้อย ($\bar{X} = 1.53$) รองลงมา (ร้อยละ 43.4) ได้รับจากแหล่งสารนิเทศอื่น ๆ โดยได้รับในระดับน้อยที่สุด ($\bar{X} = 1.08$) และเกษตรกรจำนวนน้อยที่สุด (ร้อยละ 39.5) ได้รับสารนิเทศจากแหล่งสารนิเทศสถาบัน โดยได้รับในระดับน้อยที่สุด ($\bar{X} = 1.07$) (ตารางที่ 15)

เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยของการรับสารนิเทศในแต่ละแหล่งสารนิเทศ พบว่าเกษตรกรได้รับสารนิเทศในระดับมากเพียงแหล่งเดียวคือ กำนัน ($\bar{X}=3.69$) รองลงมาที่ได้รับในระดับปานกลางมีทั้งหมด 6 แหล่งคือ เพื่อนบ้าน ($\bar{X}=3.34$) สมาชิกในครอบครัว ($\bar{X}=2.93$) ผู้ใหญ่บ้าน ($\bar{X}=2.90$) ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ($\bar{X}=2.78$) เกษตรตำบล ($\bar{X}=2.71$) และพัฒนากร ($\bar{X}=2.66$) นอกนั้นได้รับในระดับน้อย 11 แหล่ง และระดับน้อยที่สุด 2 แหล่ง ซึ่งแหล่งที่ได้รับต่ำที่สุด คือ หน่วยงานอื่น ๆ ($\bar{X}=1.00$) ได้แก่ สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน

เมื่อพิจารณาระดับการรับสารนิเทศในแต่ละแหล่งสารนิเทศ พบว่า

1. แหล่งสารนิเทศบุคคล พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 64.0) ได้รับสารนิเทศจากเพื่อนบ้าน รองลงมาตามลำดับคือ ผู้ใหญ่บ้าน (ร้อยละ 58.6) และ กำนัน (ร้อยละ 52.0) ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ นำชัย ทนุผล และ สุนิสา ทนุผล (2535) ซึ่งพบว่า การรับสารนิเทศของเกษตรกรจากแหล่งที่เป็นทางการอยู่ในระดับต่ำกว่าการรับสารนิเทศจากแหล่งที่ไม่เป็นทางการ อันประกอบด้วยกำนัน เพื่อนบ้าน สมาชิกในครอบครัว ผู้ใหญ่บ้าน

เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยที่ได้รับ พบว่า เกษตรกรได้รับสารนิเทศในระดับมากเพียงแหล่งเดียว คือ กำนัน ($\bar{X}=3.69$) รองลงมาคือได้รับในระดับปานกลางจำนวน 5 แหล่ง คือ เพื่อนบ้าน ($\bar{X}=3.34$) สมาชิกในครอบครัว ($\bar{X}=2.93$) ผู้ใหญ่บ้าน ($\bar{X}=2.90$) เกษตรตำบล ($\bar{X}=2.71$) และพัฒนากร ($\bar{X}=2.66$) (ดังตารางที่ 16) ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากกำนันเป็นผู้ที่มีหน้าที่โดยตรงในกระบวนการประชาสัมพันธ์โครงการต่าง ๆ ของรัฐ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของไพรัช เคนวิเศษ (2538) ซึ่งพบว่า เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารจากกำนัน และผู้ใหญ่บ้านมากที่สุด นอกจากนี้ยังพบว่ามีแหล่งบุคคลอื่น ๆ ที่ควรได้รับการสนับสนุนให้มีบทบาทในการส่งเสริมป้าไม้มากขึ้นด้วย อาทิเช่น เกษตรตำบล เจ้าหน้าที่กรมที่ดิน และพัฒนากร เนื่องจากพบว่าเกษตรกรได้รับสารนิเทศจากแหล่งดังกล่าวในระดับปานกลาง ซึ่งจะเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระกิจของบุคคลที่มีหน้าที่เผยแพร่สารนิเทศไปได้บ้าง โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ส่งเสริมป้าไม้ ซึ่งมีข้อจำกัดทั้งทางด้านเวลาและงบประมาณต่าง ๆ

ดังนั้น สมมุติฐานข้อที่หนึ่งที่ตั้งไว้ว่า เกษตรกรได้รับเนื้อหาสารนิเทศด้านการจัดการป่าชุมชนมากกว่าด้านอื่น โดยรับจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้นั้น ปรากฏว่าไม่เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรได้รับสารนิเทศจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้เป็นอันดับที่ 5 (ร้อยละ 40.8) รองลงมาจาก เพื่อนบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และเกษตรตำบล และได้รับในระดับที่ต่ำกว่าแหล่งบุคคลอื่น โดยได้รับในระดับน้อย ($\bar{X}=1.73$)

ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากข้อจำกัดของกรมป่าไม้เอง ทั้งทางด้านบุคลากรและงบประมาณในการเผยแพร่สารนิเทศทางด้านการจัดการป่าชุมชนโดยเฉพาะ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเกษตรกรเองก็ได้รับสารนิเทศด้านการจัดการป่าชุมชนในระดับน้อยเช่นกัน และในขณะเดียวกันเกษตรกรก็มีโอกาสที่จะพบปะกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่มากนัก จึงได้รับสารนิเทศจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือเพื่อนบ้านมากกว่า ดังที่ผลการวิจัยของ ไพรัช เคนวิเศษ (2538) พบว่า ในการประชาสัมพันธ์โครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่านั้น จะเริ่มต้นจากหน่วยงานราชการตามลำดับจากจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน จนไปถึงเกษตรกร ดังนั้นผลการประชาสัมพันธ์เกษตรกรจึงได้รับข่าวสารจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน (ร้อยละ 60.9) มากกว่าจะได้รับจากเจ้าหน้าที่ป่าโดยตรง (ร้อยละ 18.1)

2. แหล่งสถาบัน พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 66.4) ได้รับสารนิเทศจากหน่วยส่งเสริมและเผยแพร่ป่าไม้ แต่ก็ได้รับในระดับน้อย ($\bar{X}=1.67$) ในขณะที่การรับจากหน่วยงานภาคเอกชนเช่น ช.ก.ส. องค์การพัฒนาเอกชน กลับมีค่าเฉลี่ยในระดับที่สูงกว่า คือ ระดับปานกลาง ($\bar{X}=2.93$) (ดังตารางที่ 17) ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะการดำเนินงานโดยหน่วยงานของรัฐนั้นจะไม่ต่อเนื่องเท่ากับภาคเอกชน ซึ่งจะมีการติดตามผลบ่อยครั้งกว่า ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ พิทยา กาบมาลา (2533) ซึ่งพบว่า เกษตรกรได้รับสารนิเทศจากแหล่งสารนิเทศที่มีหน้าที่โดยตรงในระดับน้อยและน้อยมาก คือ เจ้าหน้าที่อนามัยอำเภอ เจ้าหน้าที่อนามัยตำบล ผสส./อสม. เป็นต้น

3. แหล่งสารนิเทศอื่น ๆ พบว่า เกษตรกรจำนวนมากที่สุด (ร้อยละ 44.4) ได้รับสารนิเทศตามสถานที่ราชการต่าง ๆ โดยได้รับในระดับน้อย ($\bar{X}=2.02$) รองลงมาคือ ได้รับสารนิเทศตามวัด (ร้อยละ 37.5) และเมื่อพิจารณาระดับการรับสารนิเทศ พบว่า ค่าเฉลี่ยการรับสารนิเทศที่เกษตรกรได้รับสูงสุดคือ การรับสารนิเทศตามหอกระจายข่าว ป้ายประกาศข่าวประจำหมู่บ้าน โดยได้รับในระดับปานกลาง ($\bar{X}=2.96$) รองลงมาในระดับเดียวกันคือ ได้รับตามที่อยู่หนังสือประจำหมู่บ้าน ($\bar{X}=2.78$) (ดังตารางที่ 18)

ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะในกระบวนการประชาสัมพันธ์ของรัฐนั้นนอกเหนือจากเน้นวิธีการประชุมชี้แจงแล้ว รัฐใช้วิธีการติดประกาศมากที่สุด โดยเฉพาะตามสถานที่เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน เช่น หอกระจายข่าว ป้ายประกาศข่าวตามศาลากลางบ้าน หรือที่อยู่หนังสือประจำหมู่บ้าน เป็นต้น ซึ่งเกษตรกรจะได้รับบ่อยครั้งมากกว่าการไปตามสถานที่ราชการต่าง ๆ นอกจากนี้ยังพบว่า แหล่งที่ควรสนับสนุนให้มีบทบาทในการเผยแพร่สารนิเทศให้มากขึ้นอีกแหล่งหนึ่งก็คือ วัด ซึ่งผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรจำนวนมากเป็นอันดับที่สองรองจากการรับสารนิเทศจากสถานที่ราชการทั่วไป

จากผลการวิเคราะห์ดังกล่าว สรุปได้ว่า เกษตรกรได้รับสารนิเทศจากแหล่งที่เป็นบุคคลมากกว่าแหล่งอื่น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ตฤณีย์ วราวิทย์

(2539) ซึ่งพบว่า เกษตรกรก็ได้รับสารนิเทศส่วนใหญ่เพื่อนบ้านและญาติ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ เชาวน์ วิเศษโชค (2535) และนำชัย ทนุผล และสุนิสา ทนุผล (2535) ซึ่งพบว่า เกษตรกรได้รับสารนิเทศจากแหล่งที่เป็นทางการในระดับน้อยและน้อยที่สุด ได้แก่ หน่วยงานของรัฐและสถาบันต่าง ๆ รวมทั้งบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่สารนิเทศอื่น ๆ ในขณะที่ เกษตรกรกลับได้รับสารนิเทศจากแหล่งที่ไม่เป็นทางการในระดับปานกลาง ได้แก่ เพื่อนบ้าน สมาชิกในครอบครัว

ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะการปฏิบัติงานของหน่วยงานของรัฐนั้นไม่สามารถปฏิบัติได้ครอบคลุมทุกพื้นที่และอาจทำการละเลยในบางกลุ่ม ดังเช่นผลการวิจัยของ นำชัย ทนุผล และสุนิสา ทนุผล (2535) ระบุว่า เนื่องจากสตรีเกษตรกรไม่ได้รับเข้าร่วมประชุมชี้แจงใด ๆ ในชุมชน จึงไม่ได้รับข่าวสารทางการเกษตรจากเจ้าหน้าที่แต่อย่างใด โดยส่วนใหญ่มักจะให้พ่อบ้านไปแทน ดังนั้นโดยสตรีส่วนใหญ่จึงได้รับจากเพื่อนบ้านกับสมาชิกในครอบครัวแทน และหากเป็นการประชุมในหมู่บ้านก็จะได้รับทราบกำหนด/ผู้ใหญ่บ้านมากกว่าที่จะได้รับจากเจ้าหน้าที่ของรัฐโดยตรง ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ ไพรัช เคนวิเศษ (2538) ที่พบว่า ในการประชาสัมพันธ์โครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่านั้น จะเริ่มต้นจากหน่วยงานราชการตามลำดับจากจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน จนไปถึงเกษตรกร แต่ว่า เกษตรกรจะได้รับข่าวสารจากกำหนด ผู้ใหญ่บ้านมากกว่าจะได้รับจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้โดยตรง

2.3 พฤติกรรมการเปิดรับสารนิเทศจากสื่อต่าง ๆ

ในการศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสารนิเทศจากสื่อต่าง ๆ นั้น พบว่า เกษตรกรได้รับสารนิเทศจากสื่อจำนวน 331 คน ส่วนผลการศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับในแต่ละสื่อ พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 99.4) เปิดรับสารนิเทศจากสื่อมวลชน โดยเปิดรับในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.14$) รองลงมาคือร้อยละ 68.0 เปิดรับจากสื่อบุคคล โดยเปิดรับในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.09$) และเกษตรกรจำนวนน้อยที่สุดร้อยละ 58.3 เปิดรับจากสื่อเฉพาะกิจ โดยเปิดรับในระดับน้อยที่สุด ($\bar{X} = 1.07$) (ดังตารางที่ 19)

จากผลการวิเคราะห์ดังกล่าว สรุปได้ว่า เกษตรกรเปิดรับสารนิเทศจากสื่อมวลชนมากกว่าสื่ออื่น รองลงมาตามลำดับคือ การเปิดรับจากสื่อบุคคล และการเปิดรับจากสื่อเฉพาะกิจ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะสื่อมวลชนนั้นมีบทบาทต่อการเผยแพร่สารนิเทศเป็นอย่างมากในการที่จะกระตุ้นให้เกษตรกรตื่นตัวกับสิ่งใหม่ที่จะได้รับการส่งเสริม และมีคุณสมบัติที่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้มากในเวลาเดียวกัน ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุษบา ภูสกุล (2536), จินดา คุ่มกิตติชัย (2532) ที่พบว่า ประชาชนในหมู่บ้านเปิดรับสารนิเทศจากสื่อมวลชนมากกว่าสื่ออื่น รองลงมาคือ สื่อบุคคล และน้อยที่สุดคือ สื่อเฉพาะกิจ และการวิจัยของ Richard & Mustian (1988) ซึ่งพบว่า เกษตรกรที่เลี้ยงสัตว์ และเกษตรกรที่พึ่งพาปลูกและเลี้ยงสัตว์เปิดรับการสารนิเทศครั้งแรกจากสื่อมวลชนมากที่สุดเหมือนกัน แต่

เกษตรกรที่ทั้งเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์จะได้รับสารนิเทศจากสื่อบุคคลมากกว่าสื่อมวลชน ในขณะที่เกษตรกรเพาะปลูกอย่างเดียวเปิดรับสารนิเทศจากสื่อมวลชนมากกว่าสื่อบุคคล ส่วนกลุ่มที่เลี้ยงสัตว์นั้นเปิดรับไม่แตกต่างกัน แต่ไม่สอดคล้องกับการวิจัยของ ชันสวาท หินขาว (2539) ที่พบว่า เกษตรกรทั้งที่ไม่เป็นสมาชิกสถาบันเกษตรกรและที่เป็นสมาชิกสถาบันเกษตรกรได้รับสารนิเทศคหกรรมศาสตร์จากสื่อบุคคลมากกว่าสื่ออื่น

เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยของการรับสารนิเทศในแต่ละสื่อ พบว่า การเปิดรับสารนิเทศในระดับมากมีเพียงสื่อเดียวคือ การรับฟังทางหอกระจายข่าว ($\bar{X}=3.95$) รองลงมาคือเปิดรับในระดับปานกลาง 8 ด้าน ได้แก่ การรับชมทางโทรทัศน์ ($\bar{X}=3.37$) การอ่านจากแผ่นป้ายโฆษณา ($\bar{X}=3.18$) การรับฟังทางวิทยุ ($\bar{X}=3.11$) การดูหนังเร่/หมอลำ ($\bar{X}=3.11$) การพบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้าน/ผู้นำชุมชน ($\bar{X}=2.99$) การปรึกษาหารือจากสมาชิกในครอบครัว ($\bar{X}=2.79$) การอ่านหนังสือพิมพ์ ($\bar{X}=2.64$) และการที่เจ้าหน้าที่มาเยี่ยมเยียนและได้รับคำแนะนำ ($\bar{X}=2.50$) นอกนั้นเปิดรับในระดับน้อย รวม 4 ด้าน และเปิดรับในระดับน้อยที่สุด รวม 2 ด้าน ซึ่งที่เปิดรับต่ำที่สุด คือ การเข้าอบรม/สัมมนา ($\bar{X}=1.32$)

ผลการวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของภรณ์ ศิริโชติ และกุลธิดา ท้วมสุข (2533) ซึ่งพบว่า หากพิจารณาค่าเฉลี่ยในการรับสารนิเทศเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จะพบว่า วิทยุกระจายเสียงจากหอกระจายข่าวในหมู่บ้าน เป็นสื่อที่เข้าถึงเกษตรกรมากที่สุด และสอดคล้องกับการวิจัยของ ประภัสสร เตชะประเสริฐวิทยา และคณะ (2532) ซึ่งพบว่า สมาชิกในนิคมสร้างตนเองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการรับข่าวสารจากสื่อวิทยุกระจายเสียงในหมู่บ้านมากที่สุดเช่นกัน รองลงมาคือได้รับจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริม และหน่วยเคลื่อนที่

เมื่อพิจารณาระดับการเปิดรับสารนิเทศในแต่ละสื่อ พบข้อสังเกตที่น่าสนใจดังนี้

1. การเปิดรับจากสื่อบุคคล พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 93.3) เปิดรับจากการพบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้าน/ผู้นำชุมชนและได้รับการบอกเล่าให้ทราบ รองลงมาคือ เปิดรับสารนิเทศจากการปรึกษาหารือของสมาชิกในครอบครัว (ร้อยละ 75.1) (ดังตารางที่ 20)

ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิวัฒน์ สุบุญญ (2532) ที่พบว่าสตรีที่ได้รับการเผยแพร่สารนิเทศทางด้านโภชนาการ จะได้รับความรู้จากสื่อบุคคลด้วยวิธีการบอกกล่าวมากที่สุด ในลักษณะของการพูดคุยสนทนา รวมทั้งงานวิจัยของ นำชัย ทนผล และสุนิสา ทนผล (2535) และเชาว์ วิเศษโชค (2535) ซึ่งพบว่า เกษตรกรที่เป็นสตรีส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารจากช่องทางที่ไม่เป็นทางการมากกว่า เช่น สามเณร/เพื่อนบ้าน และ

สอดคล้องกับงานวิจัยของ Ojiambo (1989) ซึ่งพบว่า เกษตรกรพึงพอใจในแหล่งสารนิเทศ และช่องทางการสื่อสารด้วยการพูดคุยไม่เป็นทางการกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม การสื่อสารกับเพื่อน บ้านใกล้เคียง และการเยี่ยมกิจการฟาร์มอื่น ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจาก เกษตรกรมีโอกาสที่จะพบปะกับเพื่อนบ้าน/สามี/บุตร ได้อยู่ครั้งกว่าบุคคลอื่นและสื่อกิจกรรมอื่น ๆ ที่จะจัดให้มีขึ้น รวมทั้งการวิจัยของชั้นสวาท หินเขาว์ (2539) ซึ่งพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่รับสารนิเทศจากสื่อบุคคล โดยสมาชิกสถาบันเกษตรกรรับสารนิเทศโดยการพูดคุยหรือปรึกษาหารือกับเพื่อนบ้าน และการพูดคุยกับสมาชิกในครอบครัว ตามลำดับ และสอดคล้องกับการวิจัยของ ดรุณีย์ วรวิทย์ (2539) ซึ่งพบว่า เกษตรกรได้รับสารนิเทศในระดับมากจากการพูดคุยกับเพื่อนบ้านและญาติ ซึ่งเนื่องจากจบการศึกษาระดับประถมศึกษา จึงเป็นการสื่อสารที่สะดวกและใกล้ชิดกับผู้ส่งสารมากกว่า จึงทำให้เกิดความเข้าใจกันได้

ผลการวิจัยดังกล่าว ไม่สอดคล้องกับการศึกษาของ สุพัตรา ผาผุย (2532) ซึ่งพบว่า สื่อที่ให้ความเข้าใจมากที่สุดของหมู่บ้านทดลองที่ 1 คือ วิทยุทัศน์ ในขณะที่หมู่บ้านทดลองที่ 2 คือ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เนื่องจากพบว่า เกษตรกรเปิดรับสารนิเทศจากการที่เจ้าหน้าที่มาเยี่ยมเยียนและให้คำแนะนำเพียงร้อยละ 15.1 เท่านั้น และค่าเฉลี่ยการเปิดรับยังต่ำกว่าการเปิดรับจากสื่อบุคคลอื่น ๆ แม้ว่าจะอยู่ในระดับปานกลางก็ตาม ($\bar{X}=2.50$)

2. การเปิดรับจากสื่อมวลชน พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เปิดรับโดยการรับชมทางโทรทัศน์มากที่สุด (ร้อยละ 96.0) รองลงมาคือ เปิดรับโดยการรับฟังทางหอกระจายข่าวในหมู่บ้าน (ร้อยละ 95.1) (ดังตารางที่ 21) ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ ดรุณีย์ วรวิทย์ (2539) ที่พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่รับสารนิเทศจากการดูโทรทัศน์ รองลงมาจากสนทนากับเพื่อนบ้านหรือญาติ และการรับฟังทางหอกระจายข่าวประจำตำบล

เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจาก ปัจจุบันโทรทัศน์เป็นสื่อที่มีความทันสมัย สามารถส่งสัญญาณและเสียงไปตามที่ต่าง ๆ ได้ดี และมีรายการที่น่าสนใจ ทำให้ผู้รับสารนิเทศมีความสนใจมากกว่าสื่อประเภทอื่น ๆ เพราะมีทั้งภาพและเสียงที่สามารถดูแล้วเข้าใจได้ง่าย นำไปปฏิบัติได้จริง รวมทั้งราคาเครื่องรับโทรทัศน์ก็ไม่แพงมากนัก ในขณะที่เดียวกันการรับฟังทางหอกระจายข่าวก็เป็นสื่อที่เกษตรกรส่วนใหญ่รู้จักคุ้นเคย และใช้ในชีวิตประจำวันของตน สื่อทั้งสองประเภทจึงเป็นสื่อที่เกษตรกรทุกเพศ ทุกวัย และทุกระดับการศึกษาให้สามารถรับฟังและเข้าใจได้โดยง่าย

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาระดับการเปิดรับสารนิเทศ พบว่า แม้ว่าส่วนใหญ่เกษตรกรเปิดรับสารนิเทศจากสื่อโทรทัศน์จำนวนมากที่สุด แต่ค่าเฉลี่ยของการเปิดรับสารนิเทศจากสื่อที่เกษตรกรเปิดรับสูงสุดคือ การรับฟังจากหอกระจายข่าว โดยเปิดรับในระดับมาก ($\bar{X}=3.95$) รองลงมาเปิดรับระดับปานกลางจำนวน 5 สื่อ เรียงตามลำดับคือ การรับชมทางโทรทัศน์ ($\bar{X}=3.37$) การอ่านแผ่นป้ายประกาศ/ป้ายโฆษณา ($\bar{X}=3.18$) การรับฟัง

ทางวิทยุ ($\bar{X}=3.11$) การดูหนังสือเร่/หมอลำ ($\bar{X}=3.11$) และเปิดรับจากการอ่านหนังสือหรือสิ่งพิมพ์ที่ได้รับแจกมา ($\bar{X}=2.64$)

ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจาก การเปิดรับจากหอกระจายข่าวในหมู่บ้านนั้น เกษตรกรจะได้รับฟังสารนิเทศที่มีเนื้อหาครบถ้วน ชัดเจนจากผู้ไปชุมชน หรือจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องอย่างบ่อยครั้งกว่ากว่าการเปิดรับโทรทัศน์ ซึ่งมุ่งเน้นการรณรงค์ในด้าน การอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าจะให้เนื้อหาสารนิเทศด้านต่าง ๆ และรายการโทรทัศน์ที่เน้นให้รายละเอียดทางด้านวนศาสตร์ชุมชนโดยเฉพาะก็มีน้อยกว่าด้วย เกษตรกรจึงไม่ค่อยได้รับสารนิเทศด้านการจัดการป่าชุมชนจากสื่อโทรทัศน์

3. การเปิดรับจากสื่อเฉพาะกิจพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เปิดรับสารนิเทศจากการเข้าร่วมงานวันสำคัญต่าง ๆ มากที่สุด (ร้อยละ 90.2) เช่น วันปลูกต้นไม้แห่งชาติ วันเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นต้น โดยเปิดรับในระดับน้อย ($\bar{X}=2.09$) (ดังตารางที่ 22) ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากการเผยแพร่สารนิเทศโดยใช้สื่อเฉพาะกิจนั้น จะต้องอาศัยบุคลากรดำเนินงาน งบประมาณที่พอเพียง และจะต้องมีการวางแผนอย่างรอบคอบให้สอดคล้องกับเงื่อนไขต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่น (Sila, 1993) ดังนั้นการจัดการเผยแพร่สารนิเทศด้วยกิจกรรมต่าง ๆ จึงมีไม่บ่อยครั้งนัก เช่น การจัดทัศนศึกษา การจัดฉายวิดีโอหรือสไลด์ในหมู่บ้าน การจัดนิทรรศการในหมู่บ้าน เป็นต้น ซึ่งจะเห็นว่าเกษตรกรได้รับสารนิเทศในระดับน้อยเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการสารนิเทศจากเจ้าหน้าที่ และการฝึกอบรมเกษตรกร ซึ่งพบว่า เกษตรกรได้รับสารนิเทศจากวิธีการนี้ในระดับน้อยที่สุด ยกเว้นแต่ การจัดการประชุมในหมู่บ้านหรืออภิปรายในหมู่บ้านเท่านั้น ที่เกษตรกรเปิดรับในระดับสูงกว่ากิจกรรมอื่น แม้ว่า จะอยู่ในระดับน้อยก็ตาม ($\bar{X}=2.39$) ที่เป็นเช่นนี้เพราะเป็นกิจกรรมที่ผู้นำชุมชนในหมู่บ้านส่วนใหญ่จัดขึ้นเป็นประจำทุกเดือน ดังนั้นเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงสามารถเข้าไปร่วมประชุม เพื่อที่ชี้แจงหรือเผยแพร่สารนิเทศต่าง ๆ ให้แก่เกษตรกรทราบ ค่าเฉลี่ยที่เกษตรกรได้รับจากกิจกรรมนี้จึงสูงกว่ากิจกรรมอื่น

2.4 ปัญหาในการรับสารนิเทศของเกษตรกร

ในการศึกษาปัญหาในการรับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชน พบว่า ปัญหาที่เกษตรกรส่วนใหญ่ประสบมีเพียง 1 เรื่อง คือ ปัญหาเกี่ยวกับไม่มีเวลาว่างที่จะเข้าร่วมกิจกรรมการเผยแพร่สารนิเทศ (ร้อยละ 68.8) (ดังตารางที่ 23) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Suchat Kalyawongsa (1993) ที่พบว่า ปัญหาในกระบวนการเรียนของชาวบ้านคือการสื่อสาร ซึ่งเป็นปัญหามาจากชาวบ้านมีข้อจำกัดในด้านเวลาที่จะเรียนรู้จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมป่าไม้

ดังนั้นสมมุติฐานข้อที่สองที่ตั้งไว้ว่า ปัญหาในการรับสารนิเทศของเกษตรกรคือ ไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมที่เผยแพร่สารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชน ปรากฏว่า เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากชาวบ้านต้องใช้เวลาประกอบอาชีพเป็นส่วนใหญ่ ในบางรายก็จะอพยพไปทำงานต่างจังหวัดในช่วงฤดูแล้ง หรือไปรับจ้างนอกหมู่บ้าน ดังนั้นจึงไม่เข้าร่วมกิจกรรมการเผยแพร่สารนิเทศมากเท่าใดนัก ดังนั้นในการเผยแพร่สารนิเทศจึงควรที่จะคำนึงถึงประเด็นนี้ เช่น เผยแพร่ในเวลาตอนเย็นซึ่งเกษตรกรจะว่างจากการทำงาน เป็นต้น

เมื่อพิจารณาระดับความเป็นปัญหาในแต่ละปัญหา พบว่า เกษตรกรประสบปัญหาในการรับสารนิเทศในระดับมากที่สุด 2 ปัญหาคือ เกษตรกรไม่มีเครื่องรับโทรทัศน์ ($\bar{X}=4.50$) และปัญหาอื่น ๆ ($\bar{X}=4.69$) และประสบปัญหาในระดับมาก 4 ปัญหาคือ ปัญหาเกี่ยวกับเกษตรกรอ่านหนังสือไม่ได้ ($\bar{X}=4.23$) ปัญหาเกี่ยวกับเกษตรกรไม่มีเวลาว่างมากพอที่จะเข้ารับกิจกรรมการเผยแพร่สารนิเทศ ($\bar{X}=3.65$) ปัญหาเกี่ยวกับสื่อที่นำมาเผยแพร่ไม่น่าสนใจ ($\bar{X}=3.57$) และภาษาที่ใช้ในการเผยแพร่ไม่คุ้นเคย ทำให้ไม่สนใจที่จะรับทราบ ($\bar{X}=3.50$)

ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะสื่อโทรทัศน์นั้น เกษตรกรค่อนข้างคุ้นเคยและนิยมใช้มาก ดังจะเห็นว่าเกษตรกรส่วนใหญ่เปิดรับสารนิเทศจากการรับชมทางโทรทัศน์ ดังนั้นถ้าไม่มีเครื่องรับโทรทัศน์ จึงถือว่าเป็นปัญหาสำคัญสำหรับตนเอง ในขณะที่เดียวกันเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 85.1) มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา (ดังตารางที่ 7) ดังนั้นจึงมีข้อจำกัดในการอ่านและการใช้ภาษาค่อนข้างมาก จึงกลายเป็นปัญหาในการรับสารนิเทศของเกษตรกรเอง ด้วยเหตุนี้เกษตรกรจึงเปิดรับสารนิเทศจากโทรทัศน์มากกว่าสื่ออื่น ๆ ซึ่งสามารถลดข้อจำกัดของตนเองได้ ดังนั้นในการเผยแพร่สารนิเทศควรจะคำนึงถึงข้อจำกัดเหล่านี้ของเกษตรกรด้วย

3. การรับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนกับตัวแปรเฉพาะบุคคล

เมื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ในภาพรวมจำแนกตามระดับการรับสารนิเทศ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 53.9) ได้รับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนในระดับปานกลาง รองลงมา (ร้อยละ 39.7) ได้รับสารนิเทศในระดับต่ำ และเกษตรกรจำนวนน้อยที่สุด (ร้อยละ 6.3) ได้รับสารนิเทศในระดับสูง (ดังตารางที่ 24)

และเมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยของการรับสารนิเทศในแต่ละด้าน จะเห็นว่า ค่าเฉลี่ยของการรับสารนิเทศอยู่ในระดับน้อยและน้อยที่สุด ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจาก เรื่องราวทางด้านวนศาสตร์ชุมชนเป็นการพัฒนาป่าไม้ของรัฐแนวใหม่ที่ฟังจะได้รับความสนใจเมื่อไม่นานมานี้ ดังนั้นเกษตรกรจึงยังไม่ค่อยรู้จักสารนิเทศทางด้านนี้มากนัก ขณะเดียวกันความสนใจของ

เกษตรกรในด้านนี้ก็ยังมีไม่มาก ซึ่งอาจมาจากข้อจำกัดในการประกอบอาชีพ และจากการสัมภาษณ์ เกษตรกรในบางรายมีความคิดเห็นว่าเป็นเรื่องที่ไกลตัว ไม่ส่งผลต่อการประกอบอาชีพหรือทำมาหากินเพื่อเพิ่มรายได้ในครอบครัวตนเอง การตอบสนองต่อเรื่องวาทศาสตร์ชุมชนจึงค่อนข้างน้อย ประกอบกับการเผยแพร่สารนิเทศในด้านนี้ก็ยังมีน้อย อันเนื่องจากข้อจำกัดทางด้านงบประมาณและบุคลากรของรัฐ ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับการวิจัยของ สิทธิชัย เสรีสงแสง (2535) ซึ่งพบว่า ราษฎรส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับป่าชุมชนในระดับต่ำ บทบาทหน้าที่ของรัฐจึงควรที่เปลี่ยนแปลงเป็นนักส่งเสริมเผยแพร่ความรู้ด้านป่าไม้และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างการยอมรับให้กับราษฎรให้มากขึ้น โดยเฉพาะการสร้างแนวความคิดใหม่ให้เกิดขึ้นแก่เกษตรกรให้เห็นคุณค่าของการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชุมชน

เมื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชน กับตัวแปรเฉพาะบุคคล ครอบคลุมตัวแปรเกี่ยวกับเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก รายได้เฉลี่ยต่อปี และการใช้ประโยชน์จากป่าใกล้กับหมู่บ้าน ผลการศึกษาพบว่า ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการรับสารนิเทศของเกษตรกรมีดังต่อไปนี้

3.1 เพศ

จากการศึกษา พบว่า เกษตรกรเพศชายและเพศหญิงมีการรับสารนิเทศที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ เพศชายได้รับสารนิเทศในระดับที่สูงกว่าเพศหญิง คือ ระดับปานกลางและระดับสูง (ร้อยละ 47.1 และร้อยละ 5.3 ตามลำดับ ดังตารางที่ 26) และเมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยการรับสารนิเทศในแต่ละด้าน พบว่า ค่าเฉลี่ยการรับสารนิเทศของเพศชายมากกว่าเพศหญิงในทุกด้าน (ดังตารางที่ 25)

ผลการวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับการศึกษาของ สมควร กรวยะ (2523) เกี่ยวกับนิสัยการรับข่าวสารของประชาชนในหมู่บ้านชนบทไทย ซึ่งพบว่า แม้ว่าประชาชนมีความพร้อมที่จะรับข่าวสารจากสื่อมวลชนทุกชนิด แต่ก็ขึ้นกับรายได้เงินเกี่ยวกับ ความชอบ ความสนใจ เพศ การศึกษาและอาชีพ นอกจากนี้ผลจากการสัมภาษณ์ยังพบว่า เพศหญิงส่วนใหญ่จะเห็นว่าเรื่องราวเกี่ยวกับป่าชุมชนนี้เป็นเรื่องของผู้ชายซึ่งเป็นพ่อบ้านมากกว่าเรื่องของตน ทำให้ความสนใจที่จะรับสารนิเทศด้านนี้น้อยกว่าเพศชาย

3.2 รายได้เฉลี่ยต่อปี

ผลการศึกษาพบว่า การรับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนของเกษตรกรในแต่ละกลุ่มรายได้ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ เกษตรกรที่มีรายได้เฉลี่ยต่อปีสูง จะได้รับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนในระดับสูงมากกว่าเกษตรกรที่มีรายได้เฉลี่ยต่อปีต่ำ คือ ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 72.7) และระดับสูง (ร้อยละ

ละ 9.1) (ดังตารางที่ 34) และเมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยการรับสารนิเทศในแต่ละด้าน พบว่า เกษตรกรที่มีรายได้สูงกว่า 20,001 บาทต่อปี ได้รับสารนิเทศสูงกว่ากลุ่มที่มีรายได้ระหว่าง 10,001-20,000 บาทต่อปี และกลุ่มที่มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อปี ในด้านการรับสารนิเทศเกี่ยวกับการใช้ที่ดินป่าไม้ตามกระบวนการวนเกษตร และการรับสารนิเทศจากแหล่งบุคคล (ดังตารางที่ 33)

ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า เกษตรกรที่มีรายได้มากมีโอกาที่จะเข้าร่วมกิจกรรมการเผยแพร่สารนิเทศมากกว่ากลุ่มที่มีรายได้ได้น้อย และเวลาว่างมากพอที่จะติดตามข่าวสารต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของสมควร กวียะ (2523) ซึ่งกล่าวว่า เงื่อนไขประการหนึ่งของการรับข้อมูลข่าวสารของประชาชนในหมู่บ้าน คือ ฐานะทางเศรษฐกิจ

3.3 การใช้ประโยชน์จากป่า

ผลการศึกษาพบว่า การรับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนของเกษตรกรระหว่างกลุ่มที่ใช้และไม่ใช้ประโยชน์จากป่ามีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ เกษตรกรกลุ่มที่มีการใช้ประโยชน์จากป่ามีการรับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนในระดับที่สูงกว่าเกษตรกรที่ไม่ใช้ประโยชน์จากป่า คือ ระดับปานกลาง (ร้อยละ 59.0) และระดับสูง (ร้อยละ 7.0) (ดังตารางที่ 36) และเมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยในการรับสารนิเทศพบว่า กลุ่มที่ใช้ประโยชน์จากป่าได้รับสารนิเทศมากกว่ากลุ่มที่ไม่ใช้ประโยชน์จากป่าในทุกด้าน ยกเว้นในการรับสารนิเทศจากแหล่งสารนิเทศสถาบัน ซึ่งกลุ่มที่ไม่ใช้ประโยชน์จากป่าได้รับมากกว่า (ดังตารางที่ 35)

ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากเกษตรกรที่ใช้ประโยชน์จากป่านั้น จะต้องพึงพิงป่าไม้ในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ เช่น หาฟืน เก็บของป่า เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ดังนั้นจึงเห็นความสำคัญของป่าไม้มาก และให้การติดตามข่าวสารและความสนใจเกี่ยวกับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนมากกว่ากลุ่มที่ไม่ใช้ประโยชน์จากป่า

ส่วนตัวแปรอื่น ๆ ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ผลการศึกษาพบว่า การรับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนของเกษตรกรในแต่ละตัวแปรดังกล่าว ไม่มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งไม่สอดคล้องกับการศึกษาของ สมควร กวียะ (2523) เกี่ยวกับนิสัยการรับข่าวสารของประชาชนในหมู่บ้านชนบทไทย ซึ่งพบว่า แม้ประชาชนมีความพร้อมที่จะรับข่าวสารจากสื่อมวลชนทุกชนิด แต่ก็ขึ้นกับรายได้เงื่อนไขเกี่ยวกับ ความชอบ ความสนใจ การศึกษาและอาชีพ และไม่สอดคล้องกับการวิจัยของ ดวงทิพย์ วรพันธุ์ (2524) ซึ่งพบว่า การใช้สื่อควรคำนึงถึงความแตกต่างด้านสถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ และลักษณะของครัวเรือน

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประชากรที่ทำการศึกษามีความแตกต่างกันมากนัก เช่น เกษตรกรจำนวนมากที่สุด (ร้อยละ 38.4) อายุสูงกว่า 51 ปี รองลงมาคือ อายุระหว่าง 41-50 ปี (ร้อยละ 37.5) และส่วนใหญ่ (ร้อยละ 85.1) จบประถมศึกษา และส่วนใหญ่ (ร้อยละ 93.1) มีอาชีพทำนา ทำให้ไม่มีความแตกต่างในแต่ละกลุ่มและไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรดังกล่าวกับการรับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชน

4. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชุมชนของเกษตรกร

4.1 กิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาป่าชุมชนในหมู่บ้าน

ในการศึกษากิจกรรมการพัฒนาป่าชุมชนที่จัดให้มีขึ้นในหมู่บ้าน พบว่า กิจกรรมที่มีมากที่สุดคือ กิจกรรมการปลูกป่าชุมชน (ร้อยละ 92.3) รองลงมาตามลำดับ คือ กิจกรรมการให้ความรู้ทางการบริหารป่าชุมชน (ร้อยละ 62.5) กิจกรรมปลูกป่าชุมชน (ร้อยละ 92.3) กิจกรรมการให้ความรู้ทางการบริหารป่าชุมชน (ร้อยละ 62.5) กิจกรรมปลูกป่า/ ปลูกต้นไม้ในพื้นที่อื่นๆ (ร้อยละ 39.3) กิจกรรมสร้างเรือนเพาะชำ (ร้อยละ 30.0) กิจกรรมการฝึกอบรมผู้นำชุมชน (ร้อยละ 29.2) กิจกรรมดูแลรักษาป่าชุมชน (ร้อยละ 26.8) กิจกรรมเพาะชำกล้าไม้ (ร้อยละ 25.0) และกิจกรรมการฝึกอบรมสมาชิกรักษาป่า (ร้อยละ 14.6) (ตารางที่ 37)

จากผลการวิจัยจะเห็นว่า กิจกรรมที่มีนี้จะมีทั้งรูปแบบของการปลูกสร้างให้เป็นสวนป่า และกิจกรรมการรักษาสภาพป่าให้คงไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Sila (1993) และเป็นที่น่าสังเกตว่า กิจกรรมที่เกิดขึ้นมักเป็นกิจกรรมที่เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้ดำเนินการหรือจัดเตรียมไว้ให้มากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สิทธิชัย เสรีสงแสง (2535)

4.2 การเข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาป่าชุมชนของเกษตรกร

ในการศึกษาการเข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาป่าชุมชน พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เคยเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว จำนวน 242 คน (ร้อยละ 72.0) ส่วนเกษตรกรที่ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว มีจำนวน 94 คน (ร้อยละ 28.0) ซึ่งมีสาเหตุมาจากส่งตัวแทนไปเข้าร่วมกิจกรรมแทนจำนวนมากที่สุด (ร้อยละ 47.9) รองลงมาคือ ไม่มีเวลาว่างที่จะเข้าร่วมกิจกรรม (ร้อยละ 41.7) และที่เป็นสาเหตุน้อยที่สุด คือ ไปทำงานนอกชุมชนจึงไม่ได้เข้าร่วม (ร้อยละ 10.4) (ดังตารางที่ 38)

เมื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในแต่ละด้าน สรุปได้ดังต่อไปนี้

ลักษณะการมีส่วนร่วมของเกษตรกร

เมื่อพิจารณาการมีส่วนร่วมในแต่ละลักษณะ พบว่า เกษตรกรจำนวนมากที่สุด (ร้อยละ 36.8) เข้าร่วมโดยชักชวน/ประกาศให้เพื่อนบ้านให้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ รองลงมาคือ เข้าร่วมในการนำความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่ให้ผู้อื่นทราบ (ร้อยละ 27.7) ส่วนเกษตรกรจำนวนน้อยที่สุด (ร้อยละ 0.8) เข้าร่วมในการเป็นสมาชิกกองทุนหรือเป็นอาสาสมัครในการทำกิจกรรมต่าง ๆ (ดังตารางที่ 39)

และเมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วม พบว่า เกษตรกรมีส่วนร่วมในระดับมากเพียง 2 ลักษณะคือ ร่วมการออกเงิน/ออกวัสดุ ($\bar{X}=4.17$) และร่วมเป็นสมาชิกกองทุน/ร่วมเป็นอาสาสมัครในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ($\bar{X}=3.50$) นอกนั้นเกษตรกรมีส่วนร่วมในระดับปานกลางและระดับน้อย ซึ่งลักษณะที่เกษตรกรมีส่วนร่วมต่ำที่สุด คือ เข้าร่วมการอบรม/ดูงานในโครงการต่าง ๆ ($\bar{X}=1.71$)

จากผลการศึกษาดังกล่าว สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของเกษตรกรเป็นลักษณะที่ไม่เป็นทางการมากกว่ามีส่วนร่วมแบบเป็นทางการ คือ ร่วมชักชวนเพื่อนบ้านให้เข้าร่วมกิจกรรม และนำความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่ให้ผู้อื่นทราบ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นภา ชมไพบุลย์ (2530) ซึ่งพบว่า การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นทางการคือ การประชุม การเข้าเป็นสมาชิกกองทุน/เป็นอาสาสมัคร ร่วมออกเงิน/วัสดุในการดำเนินงาน ส่วนการมีส่วนร่วมที่ไม่เป็นทางการ คือ ร่วมพบปะพูดคุยกับสมาชิกบางคน หรือกรรมการบางคนเพื่อหาปรึกษาหารือ หรือร่วมชักชวนเพื่อนบ้านให้เข้าร่วมกิจกรรม

การมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ

เมื่อพิจารณาการมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอน พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีส่วนร่วมปลูกต้นไม้ในป่าชุมชนจำนวน 225 คน (ร้อยละ 93.0) รองลงมาคือร่วมสร้างเรือนเพาะชำหรือเพาะชำกล้าไม้จำนวน 26 คน (ร้อยละ 10.7) ส่วนการมีส่วนร่วมที่เกษตรกรจำนวนน้อยที่สุดมีส่วนร่วม คือ ร่วมออกเสียงเลือกตั้งกรรมการเพื่อทำหน้าที่ดูแลรักษาป่าชุมชน (ร้อยละ 2.1)

และเมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วม พบว่า เกษตรกรมีส่วนร่วมในระดับมากเพียงขั้นตอนเดียวคือ ร่วมในการประเมินผล/แก้ไขปัญหาการดำเนินงานของโครงการ ($\bar{X}=3.50$) รองลงมาคือมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง (ดังตารางที่ 40) ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะโดยส่วนใหญ่แล้ว เกษตรกรไม่ค่อยได้เข้าร่วมในขั้นตอนของการดำเนินงาน ยกเว้นการร่วมปลูกป่า ดังนั้นเมื่อมีโอกาสที่จะได้เข้าร่วมในขั้นตอนการประเมินผล/แก้ไขปัญหา จึงค่อนข้างพอใจและคิดว่ามีส่วนร่วมในระดับมากแล้ว

นอกจากนี้เกษตรกรยังมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ ในระดับปานกลางอีก 6 ขั้นตอน คือ ร่วมอภิปรายปัญหา/แก้ไขปัญหาการดำเนินโครงการ ($\bar{X}=3.25$) ร่วมติดตามข่าวสารการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อยู่เสมอ ($\bar{X}=3.17$) ร่วมเสียสละแรงงานในการดูแลรักษาป่า ($\bar{X}=2.80$) ร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนอื่น ๆ ($\bar{X}=2.67$) ร่วมระบุปัญหาและแสดงความคิดเห็น ($\bar{X}=2.56$) และร่วมปลูกต้นไม้ในป่าชุมชน ($\bar{X}=2.51$)

ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ สิทธิชัย เสรีสงแสง (2535) ซึ่งพบว่า การเข้าร่วมในกิจกรรมป่าชุมชน ส่วนใหญ่เป็นการเข้าร่วมปลูกป่าเท่านั้น ไม่ได้มีส่วนร่วมในด้านอื่น ๆ เช่น การแสดงความคิดเห็น การริเริ่มโครงการ การดูแลรักษา การคัดเลือกคณะกรรมการที่จะเข้ามาดูแลป่าชุมชน และการมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ที่ได้จากป่าชุมชน ดังนั้นป่าชุมชนที่เกิดขึ้นจึงไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายเท่าที่ควร จึงควรสนับสนุนให้ราษฎรได้เข้ามามีบทบาทในกิจกรรมในขั้นตอนต่าง ๆ ด้วยตนเองมากยิ่งขึ้น

5. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชุมชนกับตัวแปรเฉพาะบุคคล

เมื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ในภาพรวม จำแนกตามระดับการมีส่วนร่วม พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 53.3) มีส่วนร่วมในระดับต่ำ จำนวน 129 คน ส่วนที่เหลือจำนวน 113 คน (ร้อยละ 46.7) มีส่วนร่วมในระดับน้อย รวมทั้งสิ้น 242 คน ค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อยที่สุด ($\bar{X}=1.47$) (ดังตารางที่ 41)

ข้อสังเกตจากการสัมภาษณ์ พบว่า ที่เป็นเช่นนี้เกษตรกรในบางส่วนคิดว่าไม่มีกิจกรรมการพัฒนาป่าชุมชนแล้ว โดยเฉพาะในหมู่บ้านที่ดำเนินการมานานแล้ว ซึ่งพบว่าคนที่เข้าร่วมกิจกรรมเป็นเพียงบางกลุ่มเท่านั้น ในขณะที่เดียวกันการประชาสัมพันธ์อาจไม่ดีพอจึงทำให้คนกลุ่มอื่นไม่ค่อยรู้เรื่องและไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาป่าชุมชนเท่าที่ควร นอกจากนี้ อาจเป็นเพราะเกษตรกรไม่ได้เป็นผู้คิด ผู้ตัดสินใจในการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ การเข้าร่วมจะกระทำเป็นบางครั้ง และทำไปด้วยความเกรงใจต่อกำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน/เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง การเข้าร่วมจึงเป็นการเข้าร่วมในลักษณะของการเสียสละแรงงาน เช่น เข้าร่วมปลูกต้นไม้ในวันวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันปลูกต้นไม้ประจำปี เป็นต้น ซึ่งอาจมีแรงจูงใจเกี่ยวกับความจงรักภักดีและการเสียสละเพื่อส่วนรวมประกอบด้วย ดังนั้นผลสรุปในภาพรวมจึงออกมาในระดับน้อยที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุริยา ยีขุน (2534) ซึ่งพบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในระบบป่าชุมชน อยู่ในเกณฑ์ที่ค่อนข้างต่ำเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ยังมีเหตุผลอื่น ๆ ประกอบกันคือ ในการสัมภาษณ์เกษตรกรบางรายพบว่า เกษตรกรยังมีความคิดเห็นว่าการดูแลรักษาป่าไม้เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่โดยตรง จึงมีส่วนร่วมเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ดังจะเห็นว่าเกษตรกรเข้าร่วมในการปลูกป่ามากกว่ากิจกรรม

อื่น ในขณะที่เดียวกัน เกษตรกรก็มีขีดจำกัดด้านเวลาที่ต้องใช้ในการประกอบอาชีพเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ มากนัก โดยเฉพาะในเรื่องของการอบรมในโครงการต่าง ๆ การประชุมเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะจัดขึ้น ซึ่งบางกิจกรรมก็มิมีนาน ๆ ครั้ง หรือปีละ 1-2 ครั้งเท่านั้น นอกจากนี้เมื่อได้พูดคุยกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องพบว่า ในการจัดกิจกรรมในหมู่บ้านหรือจัดประชุมแต่ละครั้ง เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ค่อยกล้าแสดงความคิดเห็นหรือเสนอแนะเรื่องราวต่าง ๆ มากนัก ยกเว้นกลุ่มผู้ความคิด เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้เกษตรกรจึงมีส่วนร่วมในด้านอื่น ๆ เพียงส่วนน้อยเท่านั้น โดยเฉพาะในด้านการตัดสินใจและการวางแผนนั้น เกษตรกรเห็นว่าเป็นเรื่องนโยบายที่มาจากส่วนกลางและเป็น การกำหนดนโยบายโดยผู้นำชุมชนมากกว่าโดยประชาชนทั่วไป เพราะฉะนั้นจึงไม่มีโอกาสเข้าร่วมมากเท่าใดนัก ยกเว้นในกิจกรรมการปลูกป่าเท่านั้น

เมื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชุมชน กับตัวแปรเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก รายได้เฉลี่ยต่อปี และการใช้ประโยชน์จากป่าใกล้กับหมู่บ้าน ผลการศึกษาพบว่า มีตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกร มีดังต่อไปนี้

5.1 เพศ

ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของเกษตรกรเพศหญิงและเพศชายมีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ เกษตรกรเพศชายมีส่วนร่วมในระดับสูงมากกว่าเพศหญิง (ดังตารางที่ 43) และพบว่าค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมของเพศชายยังมากกว่าเพศหญิงในทุกด้าน (ดังตารางที่ 42)

ผลการวิจัยสอดคล้องกับการวิจัยของ ประสพสุข ตีอินทร์ (2531) สุริยา ยีขุน (2534) ที่พบว่า มีค่านิยมที่ว่าผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว กิจกรรมเพื่อส่วนรวมจะเป็นหน้าที่ของพ่อบ้านมากกว่า แต่ไม่สอดคล้องกับการวิจัยของ ไพรัช เคนวิเศษ (2538) ซึ่งพบว่าเพศไม่ใช่ว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมโครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่าจังหวัดขอนแก่น

5.2 รายได้เฉลี่ยต่อปี

ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชุมชนของเกษตรกรในแต่ละกลุ่มรายได้มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ เกษตรกรที่มีรายได้เฉลี่ยต่อปีสูงกว่า 20,001 บาท จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชุมชนในระดับสูงมากกว่าเกษตรกรที่มีรายได้เฉลี่ยต่อปีระหว่าง 10,001-20,000 บาท และกลุ่มรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท คือ ร้อยละ 21.8, ร้อยละ 6.0 และร้อยละ 5.8 ตามลำดับ (ดัง

ตารางที่ 52) และเมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยการมีส่วนร่วม พบว่า ค่าเฉลี่ยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรกลุ่มที่มีรายได้สูงกว่า 20,001 บาทต่อปีมากกว่าค่าเฉลี่ยของเกษตรกรกลุ่มอื่นเช่นกัน (ดังตารางที่ 50)

ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับการวิจัยของ โกศล คำเต็ม (2531) ประสบลุข ดิอินทร์ (2531) สมใจ เข้มเจริญ (2531) สุรียา ยี่ขุน (2534) อนงค์ พัฒนจักร (2535) และไพรัช เคนวิเศษ (2538) ซึ่งต่างก็พบว่า รายได้เป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกร กล่าวคือ ผู้ที่มีฐานะดีจะมีความพร้อมที่จะเสียสละเวลาหรือเสียสละสิ่งของหรือเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีขึ้นในหมู่บ้านมากกว่าผู้ที่มีรายได้น้อย

ส่วนตัวแปรอื่น ๆ ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และการใช้ประโยชน์จากป่า ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชุมชนของเกษตรกรในแต่ละกลุ่มตัวแปรดังกล่าว ไม่มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 สรุปได้ว่า ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรดังกล่าวกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกร

ผลการวิจัยนี้ไม่สอดคล้องกับการศึกษาของ สมใจ เข้มเจริญ (2531) ซึ่งพบว่า อายุ ระดับการศึกษา การใช้เชื้อเพลิงในการหุงต้ม เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกร และการวิจัยของ สุรียา ยี่ขุน (2534) ที่พบว่า ระดับการศึกษา และอาชีพเป็นตัวแปรที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของเกษตรกร รวมทั้งการวิจัยของ ไพรัช เคนวิเศษ (2538) ที่พบว่า ระดับการศึกษา เป็นตัวแปรที่มีผลต่อการเข้าร่วมโครงการส่งเสริมเกษตรกรปลูกป่าจังหวัดขอนแก่นเช่นกัน ที่เป็นเช่นนี้อาจเพราะประชากรที่ทำการศึกษามีอายุสูงเป็นส่วนใหญ่ (มากกว่า 40 ปีขึ้นไป) ส่วนระดับการศึกษานั้นจบประถมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ และอาชีพส่วนใหญ่คือการทำนา ทำให้ไม่มีความแตกต่างในแต่ละกลุ่ม ในขณะที่เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้ป่าเป็นแหล่งของป่ามากกว่าการเป็นแหล่งเชื้อเพลิง ดังนั้นจึงทำให้ไม่พบความสัมพันธ์ดังกล่าว

6. การรับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชุมชน

ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาป่าชุมชน จะศึกษาทั้งในด้านเนื้อหาสารนิเทศที่ได้รับ แหล่งสารนิเทศที่ได้รับ และพฤติกรรมการเปิดรับสารนิเทศจากสื่อต่างๆ ผลการศึกษาสรุปได้ดังต่อไปนี้

6.1 ความสัมพันธ์ระหว่างการรับสารนิเทศจำแนกตามกลุ่มที่เข้าร่วมและไม่เข้าร่วม

ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาป่าชุมชนมีจำนวนทั้งสิ้น 242 คน และไม่เข้าร่วมกิจกรรมทั้งสิ้น 94 คน และเมื่อทดสอบทางสถิติแล้วพบว่า การรับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนของเกษตรกรทั้งสองกลุ่มมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยเกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรมได้รับสารนิเทศในระดับที่สูงกว่ามากกว่าเกษตรกรที่ไม่เข้าร่วม คือ ในระดับปานกลางและระดับสูง (ร้อยละ 61.8 และ 8.3 ตามลำดับ ดังตารางที่ 55) และเมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยการรับสารนิเทศ พบว่า กลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมได้รับสารนิเทศมากกว่ากลุ่มที่ไม่เข้าร่วมในทุกด้าน (ดังตารางที่ 54) ส่วนในด้านความสัมพันธ์ พบว่า การรับสารนิเทศมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับปานกลางค่อนข้างต่ำกับการเข้าร่วมกิจกรรม อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 ($r=0.3030$) (ดังตารางที่ 59)

จากผลการศึกษาดังกล่าว สรุปได้ว่า กลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาป่าชุมชน จะได้รับสารนิเทศมากกว่ากลุ่มที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุริยา ยีขุน (2534) ที่ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในระบบป่าชุมชน พบว่า การได้รับข่าวสาร ความรู้ และความคิดเห็นเกี่ยวกับป่าชุมชน ก่อให้เกิดความแตกต่างในการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ในแต่ละด้าน ผลการศึกษสรุปได้ดังนี้

เนื้อหาสารนิเทศที่ได้รับกับการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า เกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรมกับเกษตรกรที่ไม่เข้าร่วมมีการรับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ เกษตรกรที่เข้าร่วมได้รับสารนิเทศในระดับที่สูงกว่าเกษตรกรที่ไม่เข้าร่วม คือ ในระดับปานกลาง และระดับสูง (ร้อยละ 70.5 และ 9.1 ตามลำดับ, ดังตารางที่ 56) และมีความสัมพันธ์ทางบวกระหว่างเนื้อหาที่ได้รับกับการเข้าร่วมกิจกรรม อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ เกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรมจะได้รับเนื้อหาสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชน มากกว่าเกษตรกรที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรม ทั้งนี้เป็นสัมพันธ์ในระดับค่อนข้างต่ำ ($r = 0.2117$) (ตารางที่ 59)

แหล่งสารนิเทศที่ได้รับกับการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า เกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรมกับเกษตรกรที่ไม่เข้าร่วม มีการรับสารนิเทศจากแหล่งสารนิเทศแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ เกษตรกรที่เข้าร่วมได้รับสารนิเทศในระดับที่สูงกว่า

เกษตรกรที่ไม่เข้าร่วม คือ ในระดับปานกลาง และระดับสูง (ร้อยละ 46.2 และ 10.6 ตามลำดับ, ดังตารางที่ 57) และมีความสัมพันธ์ทางบวกระหว่างแหล่งที่ได้รับกับการเข้าร่วมกิจกรรม อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ เกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรมได้รับสารนิเทศจากแหล่งสารนิเทศ มากกว่าเกษตรกรที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรม ทั้งนี้เป็นความสัมพันธ์ในระดับค่อนข้างต่ำ ($r = 0.2366$) (ดังตารางที่ 59)

พฤติกรรม的开รับสารนิเทศจากสื่อกับการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า เกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรมกับเกษตรกรที่ไม่เข้าร่วม มีการเปิดรับสารนิเทศจากสื่อแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ เกษตรกรที่เข้าร่วมได้รับสารนิเทศในระดับที่สูงกว่าเกษตรกรที่ไม่เข้าร่วม คือ ในระดับปานกลาง และระดับสูง (ร้อยละ 62.9 และ 4.2 ตามลำดับ, ดังตารางที่ 58) และมีความสัมพันธ์ทางบวกระหว่างพฤติกรรม的开รับสารนิเทศจากสื่อกับการเข้าร่วมกิจกรรม อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ เกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรมจะเปิดรับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนมากกว่าเกษตรกรที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรม ทั้งนี้เป็นความสัมพันธ์ในระดับต่ำ ($r = 0.2944$) (ดังตารางที่ 59)

จากผลการวิเคราะห์ดังกล่าวสรุปได้ว่า การเข้าร่วมกิจกรรมของเกษตรกรมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรม的开รับสารนิเทศจากสื่อ สูงกว่าความสัมพันธ์กับแหล่งสารนิเทศที่เกษตรกรได้รับ และเนื้อหาสารนิเทศที่เกษตรกรได้รับ ($r = .2944$, $r = .2366$ และ $r = .2117$, ดังตารางที่ 59) ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจาก สื่อต่าง ๆ นั้นนิยมใช้ในการณรงค์และสร้างแรงจูงใจ ซึ่งจะเป็นตัวเร้าให้บุคคลรับรู้ตรงกับที่ต้องการจะเผยแพร่ (ธนวดี บุญลือ, 2528) ดังนั้นถ้ามีเกษตรกรได้รับสารนิเทศจากสื่อมาก ก็จะเกิดช่วยเสริมความเชื่อเดิม และสร้างทัศนคติความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาป่าชุมชนให้มากขึ้น และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเกษตรกรให้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาป่าชุมชนในที่สุด ในขณะที่เนื้อหาสารนิเทศที่ได้รับนั้น และแหล่งสารนิเทศที่ได้รับ มีบทบาทต่อการเข้าร่วมน้อยกว่า แต่ก็มีประสิทธิภาพในแง่ของการโน้มน้าวใจให้เกษตรกรเข้าร่วม โดยเฉพาะการสร้างศรัทธาและความเชื่อถือ ดังเช่นผลการวิจัยของ สุธัตรา ผาหุ่ย (2532) ซึ่งพบว่า ในหมู่บ้านที่ได้รับความรู้จากหน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ป่าไม้ ชาวบ้านจะมีความรู้เพิ่มเติม เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ดีขึ้นมากกว่าหมู่บ้านที่ไม่ได้ทำการเผยแพร่ และก่อให้เกิดทัศนคติทางบวกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้มากขึ้นด้วย

6.2 ความสัมพันธ์ระหว่างการรับสารนิเทศกับการมีส่วนร่วม

ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรเฉพาะกลุ่มที่เข้าร่วมจำนวน 242 คน สรุปผลได้ดังต่อไปนี้

เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการรับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในภาพรวมทั้งหมด พบว่า เกษตรกรที่มีส่วนร่วมแตกต่างกัน มีการรับสารนิเทศที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ เกษตรกรที่มีส่วนร่วมในระดับสูงจะได้รับสารนิเทศในระดับสูงมากกว่าเกษตรกรที่มีส่วนร่วมในระดับต่ำ คือ ในระดับปานกลาง และระดับสูง (ร้อยละ 60.9 และ 34.8 ตามลำดับ, ดังตารางที่ 60)

และเมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้วยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน พบว่า ตัวแปรทั้งสองดังกล่าวมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางบวก อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 คือ เมื่อเกษตรกรได้รับสารนิเทศเพิ่มขึ้น ก็จะมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชุมชนเพิ่มมากขึ้นด้วย ทั้งนี้เป็นความสัมพันธ์ในระดับค่อนข้างต่ำ ($r = 0.2944$) (ดังตารางที่ 61)

ดังนั้นสมมุติฐานข้อที่สามที่ตั้งไว้ว่า เกษตรกรที่ได้รับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนในระดับมากมีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชุมชนในระดับมาก นั้น ปรากฏว่าไม่เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ เนื่องจากพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับสารนิเทศในระดับปานกลาง (ร้อยละ 61.0) และส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในระดับต่ำ (ร้อยละ 90.5) (ดังตารางที่ 60) อย่างไรก็ตามผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้วยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน เพื่อศึกษาทิศทางความสัมพันธ์ดังกล่าว พบว่า ตัวแปรทั้งสองมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกัน คือ ทิศทางบวก กล่าวคือ ถ้าเกษตรกรได้รับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนในระดับที่สูงขึ้น ก็จะมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชุมชนในระดับที่สูงขึ้นด้วย โดยเป็นความสัมพันธ์ในระดับค่อนข้างต่ำ ($r=0.2944$) (ดังตารางที่ 61)

ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับการวิจัยของ สมใจ เข้มเจริญ (2531) ซึ่งศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ศึกษาเฉพาะกรณี ต.สะเอียบ อ.สอง จ.แพร่ พบว่า การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มากก็จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มากเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการวิจัยของ สุริยา ยีขุน (2534) ซึ่งศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในระบบป่าชุมชน ต.ศรีละกอ อ.จักราช จ.นครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่า การได้รับข่าวสารด้านการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในระบบป่าชุมชน เป็นปัจจัยประการหนึ่งที่สำคัญ ซึ่งส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในระบบป่าชุมชน กล่าวคือ มีความแตกต่างในด้านความถี่ของการได้รับข่าวสาร ก่อให้เกิดความแตกต่างในการมีส่วนร่วม โดยที่กลุ่มที่มี

ความถี่ในการได้รับข่าวสารมากกว่า จะมีส่วนร่วมมากกว่ากลุ่มที่มีความถี่ในการได้รับข่าวสารน้อย

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ในแต่ละด้าน ผลการศึกษามีดังนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาสารนิเทศที่ได้รับกับการมีส่วนร่วม พบว่าเนื้อหาสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนที่เกษตรกรได้รับ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชุมชน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ ถ้าเกษตรกรได้รับเนื้อหาสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนมากก็จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชุมชนมากขึ้นด้วย โดยที่ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ในระดับค่อนข้างต่ำ ($r=0.2117$) (ดังตารางที่ 62)

และเมื่อพิจารณาในแต่ละเนื้อหาย่อย พบว่า ค่าความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมกับเนื้อหาด้านการใช้ที่ดินป่าไม้ตามกระบวนการวนเกษตร มีความสัมพันธ์สูงกว่าด้านอื่น ($r=.3127$) รองลงมาคือ เนื้อหาด้านการจัดการป่าชุมชน ($r=.1802$) ส่วนเนื้อหาด้านการอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาตินั้น พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมแต่อย่างใด ($r=.0774$) (ดังตารางที่ 63)

จากผลการศึกษาดังกล่าว สรุปได้ว่า เนื้อหาทางด้านการใช้ที่ดินป่าไม้ตามกระบวนการวนเกษตรนั้น มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรสูงกว่าเนื้อหาอื่นที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากเนื้อหาการใช้ที่ดินป่าไม้ตามกระบวนการวนเกษตรนั้น เป็นวิธีการหนึ่งที่ผสมผสานการป่าไม้กับการเกษตรเข้าด้วยกัน ช่วยแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในด้านที่ดินป่าไม้กับที่ดินทำกินของเกษตรกร ทำให้เกษตรกรที่ถือครองพื้นที่อยู่รู้สึกว่าไม่สูญเสียประโยชน์ของตนมากนัก ความพอใจที่มีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการจึงมีมากขึ้น (ประสิทธิ์ หาญชาญเลิศ, 2537) ส่วนเนื้อหาทางด้านการจัดการป่าชุมชนนั้นก็ช่วยสร้างความเข้าใจในการดำเนินงานป่าชุมชนได้ดีขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะได้รับมาจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องโดยตรง จึงอาจมีผลทำให้เกษตรกรร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้น สำหรับเนื้อหาทางด้านการอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาตินั้น เป็นเนื้อหาทั่วไปที่เกษตรกรได้รับ ซึ่งจากการสัมภาษณ์มักจะพบว่าเกษตรกรจะได้รับจากการดูโทรทัศน์เป็นส่วนใหญ่ แม้ว่าจะได้รับมากกว่าเนื้อหาอื่น ๆ แต่ก็ไม่มี ความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมเหมือนเนื้อหาอื่น

ความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งสารนิเทศที่ได้รับกับการมีส่วนร่วม พบว่าการรับสารนิเทศจากแหล่งสารนิเทศมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีส่วนร่วม อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ ถ้าเกษตรกรได้รับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนจากแหล่งสารนิเทศดังกล่าวมากขึ้นก็จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชุมชนมากขึ้นด้วย โดยที่ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ในระดับค่อนข้างต่ำ ($r=0.2366$) (ดังตารางที่ 62)

และเมื่อพิจารณาในแต่ละแหล่ง พบว่า ค่าความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมกับการรับสารนิเทศจากแหล่งสารนิเทศบุคคล มีความสัมพันธ์สูงกว่าแหล่งสารนิเทศอื่น ($r=.2980$) รองลงมาคือ แหล่งสารนิเทศสถาบัน ($r=.2148$) และแหล่งสารนิเทศอื่น ๆ ($r=.1445$) ตามลำดับ (ดังตารางที่ 64)

จากผลการศึกษาดังกล่าว สรุปได้ว่า การรับสารนิเทศจากแหล่งบุคคลมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรสูงกว่าแหล่งอื่น ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากแหล่งบุคคลต่าง ๆ นั้นมีอิทธิพลต่อความเข้าใจของเกษตรกรมากกว่าแหล่งอื่น ในบางแหล่งมีความใกล้ชิดกับเกษตรกรมาก เกษตรกรให้ความเคารพนับถือ จึงเกิดการชักชวนให้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ และเข้าร่วมด้วยความเกรงใจ (บุษบา ภูสกุล, 2535) นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเกิดจากความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญ ดังนั้นการที่เกษตรกรได้รับสารนิเทศจากแหล่งสารนิเทศบุคคลนั้น ย่อมส่งผลให้เกษตรกรมีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมมากกว่าแหล่งสถาบัน ซึ่งอาจมีข้อจำกัดทางด้านบุคลากรและงบประมาณ ทำให้ไม่สามารถดำเนินงานเผยแพร่มากนัก

ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกาเปิดรับสารนิเทศจากสื่อกับการมีส่วนร่วม พบว่าพฤติกรรมกาเปิดรับสารนิเทศจากสื่อ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 กล่าวคือ ถ้าเกษตรกรเปิดรับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนมากขึ้นก็จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชุมชนมากขึ้นด้วย โดยที่ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ในระดับค่อนข้างต่ำ ($r=0.2648$)

ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ บุษบา ภูสกุล (2535) ซึ่งศึกษาถึง พฤติกรรมกาเปิดรับสื่อกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้ กรณีอำเภอวัฒนานคร จ.ปราจีนบุรี พบว่า พฤติกรรมกาเปิดรับสื่อเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ รวมทั้งผลการวิจัยของ ประสพสุข ตีอินทร์ (2531), พิสิฏฐ์ บุญไชย (2529) และ สมใจ เข้มเจริญ (2531) และลดาวลัย พอใจ (2536) ซึ่งต่างก็ได้ผลการวิจัยในลักษณะเดียวกัน

และเมื่อพิจารณาในแต่ละสื่อ พบว่า ค่าความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมกับการเปิดรับสารนิเทศจากสื่อบุคคล มีความสัมพันธ์สูงกว่าสื่ออื่น ($r=0.2579$) รองลงมาคือ การเปิดรับจากสื่อเฉพาะกิจ ($r=0.2118$) และการเปิดรับจากสื่อมวลชน ($r=0.1540$) ดังตารางที่ 65)

ผลการศึกษาดังกล่าวสรุปได้ว่า สื่อบุคคลมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรมากกว่าสื่ออื่น ที่เป็นเช่นนี้เพราะการติดต่อระหว่างบุคคลนั้นทำให้เกษตรกรได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันได้ สื่อบุคคลจะทำให้เกิดการโน้มน้าวใจได้มากกว่าสื่ออื่น ๆ ขณะเดียวกันก็เป็นสื่อที่ใกล้ชิดกับเกษตรกรมากกว่า เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อนบ้าน สมาชิกในครอบครัว เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เป็นต้น จึงทำให้เกษตรกรเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เมื่อถูกชักชวน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความเคารพนับถือ ความเชื่อถ้อยศรัทธา และเกรงใจต่อสื่อบุคคลดังกล่าว จึงไม่กล้าปฏิเสธที่จะเข้าร่วม นอกจากนี้การที่เกษตรกรได้พบปะกับสื่อบุคคลโดยตรง โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้นจะก่อให้เกิดผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ มากขึ้น ดังเช่นผลการวิจัยของ สุพัตรา ผาสุย (2532) ซึ่งพบว่า หมู่บ้านที่ได้รับการประชาสัมพันธ์จากหน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ป่าไม้ และการเคยพบปะพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ชาวบ้านจะมีความรู้เพิ่มขึ้นและมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติในการอนุรักษ์ป่าไม้ในทางที่ดีขึ้นกว่าหมู่บ้านที่ไม่ได้รับการประชาสัมพันธ์ โดยที่หมู่บ้านทดลองที่หนึ่งเห็นว่าสื่อที่ให้ความเข้าใจมากที่สุดคือ การฉายวีดิทัศน์ แต่ในหมู่บ้านที่สองคือ การพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมป่าไม้

ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ บุษบา ภูสกุล (2535) และ ลดาวัลย์ พอใจ (2536) ซึ่งต่างก็พบว่า การเปิดรับสื่อบุคคลมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากกว่าสื่ออื่น แต่ไม่สอดคล้องกับการวิจัยของ พิสิฐฐ์ บุญไชย (2529) ซึ่งศึกษาถึง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ของกรมการสภาตำบล กรณีภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พบว่า กลุ่มที่ทราบเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ทางสื่อมวลชนมากจะมีระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้มากกว่ากลุ่มที่ได้รับน้อยกว่า

จากผลการวิเคราะห์ดังกล่าวสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชุมชนของเกษตรกรมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเปิดรับสารนิเทศจากสื่อ สูงกว่าความสัมพันธ์กับแหล่งสารนิเทศที่เกษตรกรได้รับ และเนื้อหาสารนิเทศที่เกษตรกรได้รับ ($r=.2648$, $r=.2366$ และ $r=.2117$ ดังตารางที่ 62)

ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจาก สื่อต่าง ๆ นั้นนิยมใช้ในการรณรงค์และสร้างแรงจูงใจ ซึ่งจะเป็นตัวช่วยให้บุคคลรับรู้ตรงกับที่ต้องการจะเผยแพร่ (ธนวดี บุญลือ, 2528) ดังนั้นถ้ามีเกษตรกรได้รับสารนิเทศจากสื่อมาก ก็จะทำให้เกิดช่วยเสริมความเชื่อเดิม และสร้างทัศนคติความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาป่าชุมชนให้มากขึ้น และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเกษตรกรให้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาป่าชุมชนในที่สุด ในขณะที่เนื้อหาสารนิเทศที่ได้รับนั้น และแหล่งสารนิเทศที่ได้รับ มีบทบาทต่อการเข้าร่วมน้อยกว่า แต่ก็มีประสิทธิภาพในแง่ของการโน้มน้าวใจให้เกษตรกรเข้าร่วม โดยเฉพาะการสร้างศรัทธาและความเชื่อถือ ดังเช่นผลการวิจัยของ สุพัตรา ผาสุย (2532) ซึ่งพบว่า ในหมู่บ้านที่ได้รับความรู้จากหน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่

ป่าไม้ ชาวบ้านจะมีความรู้เพิ่มเติม เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ดีขึ้นมากกว่าหมู่บ้านที่ไม่ได้ทำการเผยแพร่ และก่อให้เกิดทัศนคติทางบวกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้มากขึ้นด้วย

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษารับสารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนของเกษตรกรในหมู่บ้านโครงการพัฒนาป่าชุมชนจังหวัดขอนแก่นนี้ เป็นประโยชน์โดยตรงต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ สำนักงานป่าไม้เขตขอนแก่นและสำนักงานป่าไม้จังหวัดขอนแก่น ในการที่จะนำไปเป็นแนวทางในการปรับปรุงการเผยแพร่สารนิเทศให้เป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรในจังหวัดขอนแก่น ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้สรุปได้ดังต่อไปนี้ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับเนื้อหาสารนิเทศในการเผยแพร่

1.1 ควรเผยแพร่เนื้อหาสารนิเทศด้านการจัดการป่าชุมชนให้มากขึ้น เนื่องจากพบว่าเกษตรกรได้รับสารนิเทศด้านนี้ในระดับน้อย (ตารางที่ 14) โดยเฉพาะเนื้อหาเกี่ยวกับความหมายของป่าชุมชนและการเพาะชำกล้าไม้

1.2 เนื้อหาสารนิเทศที่ควรได้รับการเผยแพร่มากขึ้น คือ เนื้อหาทางด้านการใช้ที่ดินป่าไม้ตามกระบวนการวนเกษตร เนื่องจากเป็นเนื้อหาที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาป่าชุมชนมากที่สุด โดยเฉพาะในด้านความหมายของวนเกษตรวนเกษตรแบบปลูกพืชสลับแนว วนเกษตรแบบกสิกรรม-ป่าไม้-ปศุสัตว์ วนเกษตรแบบป่าไม้-ปศุสัตว์ วนเกษตรแบบป่าไม้-ประมง ซึ่งผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรได้รับสารนิเทศดังกล่าวในระดับน้อยแทบทั้งสิ้น (ตารางที่ 15)

2. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับวิธีการเผยแพร่สารนิเทศ

2.1 แหล่งสารนิเทศที่เกษตรกรได้รับมากที่สุด คือ กำนัน ในขณะที่เดียวกันวิธีการเปิดรับสารนิเทศของเกษตรกรที่รับมากที่สุด คือ การรับฟังทางหอกระจายข่าว ดังนั้นจึงควรที่จะส่งเสริมบทบาทของผู้นำชุมชนให้มากยิ่งขึ้น โดยการฝึกอบรมให้แก่กลุ่มผู้นำชุมชนให้มีความรู้เกี่ยวกับการใช้ที่ดินป่าไม้ตามกระบวนการวนเกษตร และการจัดการป่าชุมชนให้มากขึ้นเพื่อไปเผยแพร่สารนิเทศผ่านทางหอกระจายข่าวแก่เกษตรกรในหมู่บ้านต่อไป

2.2 ควรเผยแพร่สารนิเทศผ่านบุคคลเหล่านี้ให้มากขึ้น ได้แก่ เกษตรตำบลเจ้าหน้าที่กรมที่ดิน และพัฒนากร เนื่องจากพบว่าเกษตรกรได้รับสารนิเทศจากบุคคลเหล่านี้ในระดับปานกลาง อันจะช่วยแบ่งเบาภาระกิจในการเผยแพร่ของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้ส่วนหนึ่ง ทั้งนี้หากเกษตรกรได้รับสารนิเทศจากบุคคลมากขึ้น ก็จะส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาป่าชุมชนมากขึ้นด้วย

2.3 หน่วยส่งเสริมและเผยแพร่ป่าไม้และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ควรที่จะประสานงานกับวัด โรงเรียนในหมู่บ้าน และองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่นั้น ๆ ให้มากขึ้น เพื่อที่จะช่วยกันเผยแพร่สารนิเทศให้เกษตรกรได้รับรู้และเกิดความเข้าใจต่อการดำเนินงานป่าชุมชนให้ได้มากที่สุด ซึ่งผลการวิจัยพบว่า แม้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่จะเคยได้รับสารนิเทศจากหน่วยส่งเสริมและเผยแพร่ป่าไม้ แต่ก็ได้รับในระดับที่ต่ำกว่าการรับสารนิเทศจากสถาบันอื่น ๆ ได้แก่ หน่วยงานภาคเอกชน โรงเรียนในหมู่บ้าน

2.4 การเผยแพร่โดยใช้สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น ตัดประกาศ ตัดโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์ เป็นต้น ควรจะติดตามในสถานที่หรือแหล่งที่เกษตรกรเข้าถึงได้ง่ายและสะดวก ได้แก่ ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน หอกระจายข่าว ป้ายประกาศข่าวประจำหมู่บ้าน ตลอดจนตามสถานที่สาธารณะต่าง ๆ เช่น สถานที่ราชการทั่วไป สถานีอนามัยประจำตำบล ป่าสาธารณะของหมู่บ้าน เป็นต้น วิธีการนี้จะทำให้เกษตรกรได้รับรู้และเข้าใจในการดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชนอยู่เสมอ

2.5 ควรที่จะประชาสัมพันธ์หรือเผยแพร่สารนิเทศด้านนี้ผ่านทางสื่อมวลชนให้มากยิ่งขึ้น ทั้งทางโทรทัศน์และหอกระจายข่าวในหมู่บ้าน เพื่อให้เข้าถึงเกษตรกรได้มากที่สุด ซึ่งผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรเปิดรับสารนิเทศจากสื่อดังกล่าวมากกว่าสื่ออื่น

2.6 ควรที่จะเพิ่มความบ่อยครั้งในการเผยแพร่สารนิเทศโดยใช้สื่อเฉพาะกิจให้มากขึ้น ซึ่งผลจากการวิจัยจะเห็นว่า การรับสารนิเทศจากสื่อเฉพาะกิจมีน้อยมาก ในขณะที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมของเกษตรกรรองลงมาจากสื่อบุคคล ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรที่จะพิจารณาเพิ่มงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์และบุคลากรที่ดำเนินงานด้านนี้ให้มากขึ้น โดยเฉพาะการจัดการทัศนศึกษา หรือนิทรรศการต่าง ๆ

2.7 สื่อที่ใช้ในการเผยแพร่นั้น ควรที่จะคำนึงถึงข้อจำกัดของทางการศึกษาของเกษตรกร ดังจะเห็นว่า เกษตรกรประสบปัญหาในระดับมากเกี่ยวกับ การอ่านหนังสือไม่ได้ ภาษาที่ใช้ในการสื่อนั้นไม่คุ้นเคย และสื่อที่นำมาใช้นั้นไม่น่าสนใจ ดังนั้นลักษณะของสื่อที่นำมาเผยแพร่จึงไม่ควรเป็นสื่อที่ต้องใช้ทักษะในการอ่านมากเกินไป ไม่ควรใช้ภาษาที่ซับซ้อน แต่ควรใช้ภาษาที่สั้น ๆ กระชับและได้ใจความ รูปแบบของสื่อที่ควรพิจารณา คือ ควรเป็นสื่อที่ใช้ทักษะในการฟังหรือการดูมากกว่า เช่น โทรทัศน์ หรือวิทยุกระจายเสียงทางหอกระจายข่าว เป็นต้น ซึ่งจะดึงดูดความสนใจของเกษตรกรด้วยภาพและเสียงมากกว่าการอ่านจากสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น โปสเตอร์ หรือประกาศต่าง ๆ เป็นต้น

2.8 ในการเผยแพร่สารนิเทศควรคำนึงถึงช่วงเวลาที่เหมาะสม เนื่องจากปัญหาที่เกษตรกรส่วนใหญ่ประสบคือ ไม่มีเวลาเข้าร่วมรับในกิจกรรมเผยแพร่สารนิเทศ ดังนั้นหากจะเผยแพร่สารนิเทศควรนำเสนอในช่วงเวลาที่เกษตรกรอยู่บ้าน เช่น ในเวลาช่วงเช้าหรือช่วงเย็นที่เกษตรกรอยู่บ้าน หรือควรกระทำในฤดูฝนที่เกษตรกรอยู่บ้านทำนามากกว่าในฤดูแล้งซึ่งเกษตรกรมักจะอพยพแรงงานไปทำงานต่างจังหวัดหรือนอกหมู่บ้าน

3. ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่ปฏิบัติเจ้าหน้าที่ส่งเสริมป่าไม้

3.1 เกษตรกรและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่ค่อยมีโอกาสพบกันมากนัก ควรให้ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการส่งเสริมป่าไม้ เข้าไปกระตุ้น เผยแพร่สารนิเทศ เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรเข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาป่าชุมชนให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ รวมทั้งจังหวัดควรทำความเข้าใจกับเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมป่าไม้ เช่น เกษตรตำบล พัฒนาการ ในการช่วยเผยแพร่ความรู้ และกระตุ้นให้เกษตรกรให้ความร่วมมือในการพัฒนาป่าชุมชนอย่างจริงจัง เพราะเจ้าหน้าที่ส่งเสริมป่าไม้เพียงหน่วยเดียวอาจไม่สอดคล้องกับจำนวนเกษตรกรในพื้นที่

3.2 การดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมป่าไม้ในการเผยแพร่สารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนควรทำอย่างต่อเนื่อง และควรคำนึงถึงวิธีการเผยแพร่ที่เหมาะสม และเนื้อหาสารนิเทศที่เหมาะสม เพื่อกระตุ้นให้เกษตรกรเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้น

4. ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในการเผยแพร่สารนิเทศ

จากผลการวิจัย ถึงแม้ว่าเกษตรกรจะได้รับสารนิเทศจากแหล่งที่เป็นทางการ เช่น หน่วยงานของรัฐ หรือ ห้องสมุดประจำจังหวัด/อำเภอ/หรือจังหวัด ในระดับที่น้อยมากและมีจำนวนเกษตรกรไม่มากนักที่ได้รับสารนิเทศจากแหล่งนี้ แต่ห้องสมุดและแหล่งสารนิเทศที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกร ตลอดจนหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในด้านการเผยแพร่สารนิเทศ ไม่ว่าจะในระดับตำบล/อำเภอ/จังหวัด ทั้งภาครัฐและเอกชน ควรเพิ่มบทบาทหน้าที่ในการเผยแพร่หรือจัดเก็บสารนิเทศ รวมทั้งประชาสัมพันธ์สารนิเทศต่าง ๆ ไปสู่เกษตรกรให้มากขึ้น โดยเฉพาะสารนิเทศเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนและวนเกษตรที่มีความสัมพันธ์ต่อการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาป่าชุมชน

แนวทางการวิจัยในอนาคต

1. ในการวิจัยครั้งนี้ไม่ได้ศึกษาถึงเนื้อหาสารนิเทศที่ปรากฏผ่านสื่อต่าง ๆ ทั้งสื่อมวลชน สื่อบุคคล และสื่อเฉพาะกิจว่ามีลักษณะที่จะให้ความรู้หรือการจูงใจได้มากน้อยเพียงใด จึงควรมีการศึกษาถึงเนื้อหาสารนิเทศ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการเผยแพร่สารนิเทศให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. ศึกษาการเผยแพร่สารนิเทศและการรับสารนิเทศในเรื่องใดเรื่องหนึ่งควบคู่กัน เพื่อนำผลการวิจัยมาใช้ในการวางแผนเผยแพร่สารนิเทศได้อย่างถูกต้องและตรงตามเป้าหมายของการเผยแพร่สารนิเทศ

3. ศึกษาเกี่ยวกับการเผยแพร่สารนิเทศด้านวนศาสตร์ชุมชนหรือด้านอื่น ในแง่การใช้สื่อสิ่งพิมพ์โดยเฉพาะ เช่น หนังสือ วารสาร เอกสารเผยแพร่อื่น ๆ หรือการใช้สื่อเฉพาะกิจอื่น ๆ ทั้งในด้านรูปแบบ เนื้อหา วิธีการเผยแพร่ และการนำไปใช้ประโยชน์ของเกษตรกร